

УДК 339.9

В.М. КОЗКА, аспірант
Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України

МЕХАНІЗМ ТА МОДЕЛІ НАДАННЯ ДОПОМОГИ КНР ІНОЗЕМНИМ ДЕРЖАВАМ

У статті розглядається політика та принципи Китайської Народної Республіки щодо надання допомоги іноземним державам, її механізм, моделі та класифікація.

Ключові слова: допомога іноземним державам, механізм та модель допомоги, країна-бенефіціар, країна-реципієнт, кредити, технічна та гуманітарна допомога.

Постановка проблеми. З моменту створення Китайської Народної Республіки (надалі КНР) допомога іншим державам є невід'ємною складовою її зовнішньої політики. Протягом довгого часу Китай прагнув до власного розвитку, але в той же час незмінно намагався надавати посильну допомогу іншим країнам, які мали економічні труднощі, та брав на себе відповідну міжнародну відповідальність. За останнє десятиріччя Пекін помітно активізував донорські зусилля, що проявилось в збільшенні обсягів допомоги, розширенні її географії, різноманітності форм та методів. Більшість вчених ці зміни не без підстав пов'язує зі вступом КНР до Світової організації торгівлі (СОТ). Проте світова фінансова криза не тільки не послабила позиції країни як донора міжнародного розвитку, але й навпаки, сприяла їх подальшому зміцненню. При цьому ряд експертів бачить у цьому наочне свідчення поступового піднесення Китаю як глобальної держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням, які стосуються досліджень щодо надання Китаєм допомоги іншим державам, присвячено ряд наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Ю. Пахомов, В. Гура, А. Мардашев, Ван Синьїн, Хуан Мейбо, Хе Веньпін, Хе Чжуньшунь, Лу Фен та ін.

Основні результати дослідження. У 50-ті роки ХХ ст. Китай перебував у на-

пруженій фінансовій ситуації та переживав відчутну нестачу матеріальних ресурсів, проте уже в той час він почав надавати економічну і технічну допомогу зарубіжним країнам, поступово розширюючи масштаби цієї допомоги. Наприкінці 1970-х років, після того, як Китай став проводити політику реформ та відкритості, економіка країни стала стрімко розвиватися, а сукупна могутність держави значно збільшилася, проте навіть у той час Китай продовжував залишатися країною, яка розвивається, оскільки середній рівень життя був, як і раніше, низьким, а кількість бідного населення високою. Незважаючи на це, Китай, виходячи зі своїх можливостей, усіма силами надавав допомогу країнам, які потребували цього, допомагав країнам-бенефіціарам у посиленні їх здатності до самостійного розвитку, а також допомагав збагатити та покращити життя народу, стимулювати економічний розвиток та суспільний прогрес у цих країнах. Завдяки допомозі Китаю зарубіжним країнам почали розвиватися та зміцнюватися дружні зв'язки і торгово-економічна взаємодія з багатьма країнами, що розвиваються.

У політиці Китаю щодо надання допомоги зарубіжним країнам наявні чіткі характеристики нашої епохи; вона відповідає реаліям КНР та потребам розвитку країн-бенефіціарів. Загалом Китай надає допомогу міжнародній спільноті, ґрунту-

ючись на кількох групах принципів зовнішньої політики та міжнародних відносин, які були розроблені самостійно або спільно з іншими країнами, що розвиваються. Ключовими є 8 принципів надання допомоги зарубіжним країнам, які були представлені Китаєм у 60-ті роки ХХ ст. та стали базовим курсом, якого дотримується Китай, проте безперервно його удосконалює у ході практики:

– завжди надає допомогу зовнішньому світу у відповідності з принципами рівності і взаємної вигоди, ніколи не розглядає цю допомогу як односторонній дар, а вважає допомогу взаємовигідною;

– надаючи допомогу зовнішньому світу, суворо дотримується суверенітету країн-реципієнтів, ніколи не супроводжує її будь-якими умовами, не вимагає якихось особливих прав;

– надає економічну допомогу у вигляді безвідсоткових або низьковідсоткових позик, у разі потреби збільшує термін їх повернення, щоб зменшити тягар країн-реципієнтів;

– метою надання допомоги зарубіжним країнам є не формування залежності країн-реципієнтів від Китаю, а допомога країнам-реципієнтам у поступовому здобутті впевненості у своїх силах і виході на шлях незалежного та стабільного розвитку їх економік;

– допомагає країнам-реципієнтам у будівництві об'єктів, які потребують менше інвестицій і приносять більш швидкі результати, щоб уряди країн-реципієнтів могли збільшити надходження і накопичення;

– надає обладнання і матеріали найкращої якості, якщо надане обладнання та матеріали не відповідають узгодженим параметрам та якості, гарантує їх повернення чи заміну;

– надаючи зовнішньому світу будь-яку технічну допомогу, гарантує повне опанування даною технікою фахівцями країн-реципієнтів;

– направляє в країни-реципієнти спеціалістів, які користуються з фахівцями країн-реципієнтів рівним матеріальним забезпеченням і яким не дозволяється

мати будь-які особливі вимоги та пільги [1].

Основним змістом китайської політики щодо надання допомоги країнам, що розвиваються, є таке:

– *Підвищувати здатність країн-бенефіціарів до самостійного розвитку.* Китай при наданні допомоги зарубіжним країнам усіма силами намагається готувати місцеві кадри та розвивати технології на місцях, допомагає будувати інфраструктуру, освоювати та використовувати місцеві ресурси, закладаючи тим самим основи для подальшого розвитку країн-бенефіціарів і поступово виводячи їх на шлях самостійного розвитку та опори на власні сили.

– *Не висувати жодних додаткових політичних умов.* Китай відстоює 5 принципів мирного співіснування, поважає обраний країнами-бенефіціарами шлях розвитку та модель, вірить у те, що кожна з країн може обрати відповідний її реаліям шлях розвитку, і ніколи не намагається втручатися у внутрішні справи країни або домагатися політичних привілеїв за рахунок наданої допомоги

– *Відстоювати принципи рівноправ'я, взаємовигоди та спільного розвитку.* Китай завжди розглядає допомогу зарубіжним країнам як взаємодопомогу між країнами, що розвиваються, він приділяє пильну увагу практичним результатам, враховує інтереси іншої сторони та шляхом проведення техніко-економічного співробітництва з іншими країнами, що розвиваються, активізує двосторонні дружні зв'язки та взаємовигоду.

– *Йти в ногу з часом, проводити реформи та впроваджувати інновації.* Китайська допомога зарубіжним країнам відповідає змінам у розвитку внутрішньої та зовнішньої ситуації. Китай підсумовує набутий досвід, створює нові способи надання допомоги та своєчасно коригує механізм контролю за реформами, безперервно підвищуючи рівень робіт з надання допомоги зарубіжним країнам [2, с. 7–9].

Кошти, які надає КНР як допомогу, можемо поділити на три категорії:

- *безоплатна допомога;*
- *безпроцентні кредити;*
- *пільгові кредити.*

Безоплатна допомога та безпроцентні кредити виділяються з державних фінансів, у той час як пільгові кредити видаються країнам-бенефіціарам експортно-імпортним банком Китаю за наказом уряду. На кінець 2009 р. Китай надав зарубіжним країнам допомогу на суму 256,29 млрд юанів, при цьому безоплатна допомога складала 106,2 млрд юанів, безпроцентні кредити – 76,54, а пільгові кредити – 73,55 млрд юанів.

Безоплатна допомога в основному спрямовується на будівництво лікарень, шкіл, дешевого житла, проведення води та інші маломасштабні та середньомасштабні соціальні програми у країнах-бенефіціарах. Крім того, безоплатна допомога також надається у ході проведення технічного співробітництва, за якої безоплатно надаються матеріальні вантажі та термінова гуманітарна допомога.

Безвідсоткові кредити в основному спрямовуються на будівництво громадської інфраструктури та реалізацію програм народного добробуту в країнах-бенефіціарах. Безпроцентні кредити зазвичай видаються терміном на 20 років: 5 років на використання, 5 років як пільговий період відстрочки платежу та 10 років на повернення кредиту. У цей час безпроцентні кредити надаються країнам, що розвиваються з досить непоганими економічно вигідними умовами.

Пільгові кредити в основному виділяються на програми у сфері підвищення економічної та соціальної ефективності виробництва, на будівництво середніх та великих об'єктів інфраструктури, а також для надання обладнання, електротехнічної продукції, технічного обслуговування та інших матеріальних вантажів країнам-бенефіціарам. Сьогодні Китайська Народна Республіка надає пільгові кредити під 2–3% річних, як правило, кредити видаються терміном від 15 до 20 років (включаючи 5–7 років пільгового періоду відстрочки платежу). На сьогодні Китай надає пільгові кредити 76 країнам за 325

програмами, за якими побудовано 142 будівлі.

На сьогодні у Китаї створено і діє розгалужений механізм офіційної допомоги розвитку (ОДР). На відміну від донорських механізмів розвинутих країн, у КНР питаннями ОДР займається не одне спеціалізоване агентство, а досить широке коло центральних міністерств та відомств, а також відповідні регіональні комітети і управління. Загалом у роботу з надання зовнішньої допомоги залучено 23 міністерства та відомства центрального уряду Китаю. До «трійки» основних міністерств входять Міністерство закордонних справ (МЗС), Міністерство комерції (Мінкомерції) та Міністерство фінансів (Мінфін) КНР, де Міністерству закордонних справ належить координуюча роль [3].

До компетенції МЗС входять питання міжвідомчої координації, надання пропозицій стосовно загального політичного курсу, обґрунтування політичної доцільності надання допомоги, її обсягів і форм, підтримання повсякденних зв'язків з урядами іноземних держав. До роботи залучено всі територіальні та більшість функціональних департаментів, на постійній основі задіяні дипломатичні представництва (посольства, постійні представництва та консульства) за кордоном, у складі яких діють канцелярії торгово-економічних радників та відділи торгово-економічного співробітництва.

Порядок видачі та повернення позик і кредитів визначає Центробанк. Крім того, за згодою Мінфіну, Мінкомерції і МЗС Центробанк формує річний обсяг низькопроцентних позик і процентну ставку за ними. Ексімбанк при взаємодії з Мінкомерції здійснює підтримку проектів зовнішньоекономічного співробітництва, головним чином підрядних проектів. Підтримка здійснюється шляхом надання низькопроцентних (пільгових) позик (належить до ОДР) і комерційних кредитів (не вважається ОДР).

Видача позик здійснюється на основі укладених Мінкомерції з відповідними відомствами країн-одержувачів рамкових

міжурядових угод. Попередньо банком проводиться експертиза заявок, що подаються на предмет реалізованості проектів і платоспроможності одержувачів позик і кредитів. Банк також відповідає за своєчасне повернення наданих коштів разом з відсотками.

Безпосередньою реалізацією проектів ОДР займаються державні компанії, які, у свою чергу, координуються урядом (Мінкомерції), та галузеві об'єднання, до яких належать асоціації, торгові палати та федерації, наприклад, створена в 1988 р. Китайська торгова палата підрядного будівництва за кордоном (China International Contractors Association – CICA) [4].

Як приклад держкомпаній, які сприяють країнам, що розвиваються, можна назвати:

– у сфері сільського господарства – Китайську національну корпорацію сільськогосподарського розвитку (China National Agricultural Development Group Corporation – CNADC), створену в 2004 р. на базі Китайської торгово-промислової корпорації тваринництва та Китайської корпорації водного промислу.

– у сфері текстильної промисловості, включаючи виробництво та переробку бавовни, – Китайську корпорацію «Хентянь» (China Hi-Tech Group Corporation – СНТС);

– у сфері поставок комплектного обладнання – Китайську національну експортну та імпорتنу корпорацію (China National Complete Plant Import & Export Corporation (Group) – COMPLANT [5], Китайську національну експортну та імпорتنу корпорацію машин і обладнання (China National Machinery & Equipment Import and Export Corporation – СМЕС) та ін.

– у сфері будівництва – Китайську корпорацію цивільного будівництва, Китайську корпорацію зарубіжного будівництва, Китайську компанію транспортного будівництва, Китайську корпорацію дорожнього та мостового будівництва, Китайську корпорацію будівництва портів, Китайську державну будівельну корпорацію [6];

– проекти допомоги також реалізуються компаніями, зайнятими розробкою родовищ корисних копалин (нафта, газ, руди, вугілля і т. д.) а саме: Китайською національною нафтогазовою корпорацією, Китайською національною нафтохімічною корпорацією; Китайською національною нафтовою шельфовою корпорацією; Китайською металургійною корпорацією; Китайською корпорацією кольорової металургії та ін.

Відповідно до сформованої міжнародної класифікації допомогу Китаю зовнішньому світу можна умовно поділити на офіційну і неофіційну, двосторонню та багатосторонню.

Офіційна допомога є основним компонентом допомоги Китаю зовнішньому світу. Допомога спрямовується державою (урядом), що дає можливість називати її державною або урядовою. Крім державних компаній, до участі у проектах (поставки матеріальної допомоги, організації навчальних курсів і т. д.) залучаються деякі неурядові організації (НУО). Серед них варто зазначити такі: Всекитайська федерація жінок, Всекитайська федерація молоді, Китайське народне товариство дружби із закордоном, Китайське товариство Червоного Хреста, Китайське національне благодійне суспільство, Китайський фонд з викорінення бідності, Китайський міжнародний центр з викорінення бідності.

Неофіційна допомога почала надаватися Китаєм з 1980-х рр. Зокрема з 2004 р. китайська приватна допомога стала надаватися через механізми ООН та інші міжнародні структури. Однак, на думку експертів, цей вид допомоги, як і раніше, відіграє другорядну роль [7]. На відміну від розвинутих країн-донорів, у Китаї поки немає корпоративних і сімейних фондів, тому допомога в основному надається НВО і приватними компаніями, такими як:

1. «Ляньсян»/«Леново» (Lenovo Group Corporation – Lenovo);
2. «Сяхуа» (Xiamen Oversease Chinese Electronic Corporation – ХОСЕКО);
3. «Тенсюнь» / «Тенсент» (Tencent International Corporation – Tencent);

4. «Хайсинь» / «Хайсенс» (Hisense (Group) Corporation – Hisense).

У рамках співробітництва Південь – Південь *двостороння допомога* є основним видом, складаючи до 90% всієї допомоги Китаю зовнішньому світу. Останніми роками *допомога багатосторонніми каналами* помітно розширилася, однак її частка продовжує залишатися в межах 10%. Допомога спрямовується під егідою регіональних та субрегіональних міжнародних міжурядових та неурядових організацій і конференцій: спеціалізованих установ ООН (наприклад ПРООН), Світового банку разом з Азіатським банком розвитку і Африканським банком розвитку, СОТ, Продовольчої та сільськогосподарської організації, Всесвітньої продовольчої програми, Програми з охорони навколишнього середовища, ВОЗ та Міжнародної організації громадянської авіації (ІКАО).

Моделі надання допомоги зарубіжним країнам. Загалом можна виділити 8 різноманітних способів, шляхом яких КНР надає допомогу країнам-бенефіціарам, а саме:

– *Проекти в повній комплектації.* Китай шляхом надання безоплатної допомоги, безпроцентних кредитів та інших засобів допомагає країнам-бенефіціарам побудувати виробничі або цивільні об'єкти. Китайська сторона бере на себе відповідальність за дослідження, проектування та будівництво, надає обладнання та будівельні матеріали, спрямовує інженерно-технічних співробітників для організації та керівництва будівництвом, монтажем та пробним запуском. Після завершення робіт об'єкт передається країні-бенефіціару. Проекти допомоги в повній комплектації є головним способом надання Китаєм допомоги зарубіжним країнам і складають близько 40% фінансових коштів, які виділяються як допомога зарубіжним країнам.

– *Звичайні вантажі.* Допомога звичайними вантажами передбачає, що в рамках статей щодо надання зарубіжним країнам фінансової допомоги Китай надає необхідні для життя та виробництва обладнання, зокрема медичне обладнання

та апаратуру, контрольно-вимірювальні прилади, засоби транспортування та засоби з перевезення, канцелярські товари, продукти, ліки), при цьому беручи на себе необхідне обслуговування з комплектації техніки. Надані Китаєм цивільні літаки, локомотиви, контейнери, контрольно-вимірювальні прилади та ін. стимулювали індустріальний розвиток країн-бенефіціарів та підвищили їх здатність до оснащення.

– *Технічне співробітництво.* Технічне співробітництво полягає в тому, що Китай направляє до країн-бенефіціарів спеціалістів, які здійснюють технічне керівництво виробництвом, функціонуванням та обслуговуванням після завершення будівництва об'єктів у повній комплектації, проводять навчання технічного персоналу та менеджменту. Технічне співробітництво охоплює достатньо широкий ряд сфер: промислове виробництво, сільськогосподарські посадки, ткацтво, вишивання, культуру, освіту, спортивну підготовку, охорону здоров'я, освоєння чистих джерел енергії, геологічний опис та розвідку, економічне планування та ін.

– *Співробітництво у сфері освоєння людських ресурсів.* Це співробітництво полягає в тому, що КНР шляхом багатосторонніх та двосторонніх шляхів організовує у країнах курси підвищення кваліфікації для державних службовців, стажування для отримання наукових ступенів, курси професійної технічної підготовки або різноманітні обміни між співробітниками державних та приватних компаній.

– *Направлення медичних бригад.* Також одним з моделей надання допомоги Китаєм країнам-бенефіціарам є направлення медичних бригад з медичним обладнанням та ліками для надання медичних послуг населенню країн-бенефіціарів у стаціонарах чи на виїзді. На сьогодні Китай уже відіслав медичні бригади до 69 країн Азії, Африки, Європи, Латинської Америки, країн Карибського басейну та Океанії. На сьогодні Китай загально направив закордон більш ніж 21 000 співробітників у складі медичних бригад, завдяки яким було виліковано близько 260 млн хворих пацієнтів.

– *Термінова гуманітарна допомога.* Уже протягом багатьох років Китай активно бере участь в операціях з надання швидкої допомоги за кордоном, відіграючи все більш важливу роль в у справі міжнародної гуманітарної рятувальної діяльності. За останні 5 років китайська влада близько 200 разів проводила екстрені операції з порятунку в країнах Південно-Східної Азії.

– *Направлення добровольців.* Китай направляє добровольців до інших країн, надаючи населенню необхідну допомогу у сфері освіти, медичного обслуговування та інших сферах соціального розвитку, насамперед добровольцями виступає молодь та викладачі китайської мови. На кінець 2009 р. Китай направив до 19 країн, що розвиваються (Таїланд, Ефіопія, Лаос, М'янма, Сейшели, Ліберія, Гаяна та ін.) 405 добровольців серед молоді. Сфери їх діяльності включали викладання китайської мови, лікування методами китайської медицини, впровадження науково-технічних досягнень у сільське господарство, спортивну підготовку, комп'ютерне навчання, міжнародні рятувальні операції.

– *Скорочення та анулювання боргів.* Ще одним з видів допомоги Китаю країнам, що розвиваються, є анулювання частини боргів за закінченими урядовими кредитами, які були надані Китаєм країнам-бенефіціарам. На кінець 2009 р. Китай підписав протокол щодо анулювання боргів з більш ніж 50 країнами Африки, Азії, Латинської Америки, Карибського басейну та Океанії, при цьому списавши 380 боргів на загальну суму 25,58 млрд юанів [2, с. 14–24].

Висновки та пропозиції. Зараз ситуація глобального розвитку видається надзвичайно суровою та серйозною, адже більшість експертів очікує третю хвилю світової фінансової кризи, при цьому людство постійно відчуває такі глобальні проблеми, як кліматичні зміни, продовольча криза, небезпека енергетичних

ресурсів, поширення епідемій, які безперервно приносять країнам нові виклики, при цьому незбалансованість міжнародного економічного розвитку все більше загострюється, а поділ населення на багатих та бідних ще більше поглиблюється.

Аналізуючи перспективи допомоги Китаю зовнішньому світу та зміцнення його позиції як донора міжнародного розвитку, варто пам'ятати, що зараз Китай продовжує повільний перехід до нової моделі розвитку: від економіки, що орієнтується на експорт, до економіки, джерелом зростання якої є внутрішній попит та споживання. Безперечно, ця тенденція буде сприяти зміцненню його донорського потенціалу, збільшенню масштабів ОДР та штату співробітників, удосконаленню механізму та умов надання допомоги. Зміцнення концептуальних, правових, інституційних, інструментальних та ресурсних основ допомоги Китаю зовнішньому світу, безумовно, дозволить йому в найближчому майбутньому ввійти до числа ключових донорів планети.

Список використаної літератури

1. 8 принципів внешней экономической и технической помощи Китая [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.china.com.cn/fangtan/zhuanti/2009-03/18/content_17464417.htm
2. Помощь Китая зарубежным странам: Белая книга, Пекин, 2011 г. / сост. Пресс-канцелярия Госсовета КНР.
3. Мардашев А.А. Китайская модель помощи международному развитию / А.А. Мардашев // Вестник МГИМО-Университета. – 2011. – № 6. – С. 96–106.
4. <http://www.chinca.org>
5. <http://www.complant.com>
6. <http://www.cscec.com.cn>
7. Хуан Мэйбо. Механизм помощи Китая внешнему миру: современное состояние и тенденции [Электронный ресурс] / Хуан Мэйбо. – Режим доступа: <http://www.xuexi.la/lunwen/Economics/1330.html>

В статье рассматривается политика и принципы Китайской Народной Республики по оказанию помощи иностранным государствам, ее механизм, модели и классификация.

Ключевые слова: *помощь иностранным государствам, механизм и модель помощи, страна-бенефициар, страна-реципиент, кредиты, техническая и гуманитарная помощь.*

The article studies policy and principles of People's Republic of China on rendering assistance to foreign countries, its mechanism, models and classification.

Key words: *assistance to foreign countries, mechanism and model of assistance, beneficiary country, recipient country, loans, technical and humanitarian assistance.*

Надійшло до редакції 15.02.2013.